

U 8/2011 vp

**Valtioneuvoston kirjelmä Eduskunnalle ehdotuksista
neuvoston asetukseksi aviovarallisuussuhteista ja asetuk-
seksi rekisteröityjen parisuhteiden varallisuussuhteista**

Perustuslain 96 §:n 2 momentin mukaisesti laistetaan Eduskunnalle Euroopan unionin komission 16 päivänä maaliskuuta 2011 tekemät ehdotukset neuvoston asetukseksi tuomioistuimen toimivallasta, sovellettavasta laista sekä päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta aviovarallisuussuhteita ja rekisteröityjen parisuhteiden varallisuusoikeudellisia vaikutuksia koskevissa asioissa sekä ehdotuksista laadittu muistio.

Helsingissä 19 päivänä toukokuuta 2011

Ministeri *Astrid Thors*

Lainsäädäntöneuvos Salla Lötjönen

OIKEUSMINISTERIÖ

MUISTIO
EU/2011/0858**EHDOTUKSET NEUVOSTON ASETUKSEKSI AVIOVARALLISUUSSUHTEISTA JA ASETUKSEKSI REKISTERÖITYJEN PARISUHTEIDEN VARALLISUUSSUHTEISTA****1 Yleistä**

Komissio antoi 16.3.2011 kaksi asetusehdotusta: ehdotus asetukseksi tuomioistuimen toimivallasta, sovellettavasta laista sekä päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta aviovarallisuussuhteita koskevissa asioissa ja ehdotus asetukseksi tuomioistuimen toimivallasta, sovellettavasta laista sekä päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta rekisteröityjen parisuhteiden varallisuus oikeudellisia vaikutuksia koskevissa asioissa. Ehdotukset, jotka annettiin asiakirjoissa KOM(2011) 126 ja 127 lopullinen, perustuvat Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 81 artiklan 3 kohtaan. Sen tavoitteena on kehittää oikeudellista yhteistyötä yksityisoikeuden ja erityisesti rajatylittävän perheoikeuden alalla. Ehdotusten perheoikeudellisesta luonteesta johtuu, että ehdotusten hyväksyminen edellyttää neuvoston yksimielisyyttä ja Euroopan parlamentin kuulemista asiassa. Tanskan asemasta tehdyn pöytäkirjan mukaisesti asetuksia ei sovelleta Tanskaan. Yhdistyneellä kuningaskunnalla ja Irlannilla on mahdollisuus ilmoittaa, haluavatko ne osallistua asetusten antamiseen ja tulla niihin sidotuksi.

Asetusehdotukset liittyvät Eurooppa-neuvoston marraskuussa 2004 hyväksymään Haagin ohjelmaan ja joulukuussa 2009 hyväksytyyn Tukholman ohjelmaan, joissa esitetään vastavuoroisen tunnustamisen laajentamista koskemaan aviovarallisuussuhteita ja avioeron varallisuus oikeudellisia seurauksia. Asetusehdotusten valmistelemiseksi komissio julkaisi 17.7.2006 vihreän kirjan rajatylittävistä aviovarallisuussuhteista asiakirjassa KOM(2006) 400 lopullinen. Vihreästä kirjasta on informoitu eduskuntaa kirjeellä E 134/2006 vp. Vihreässä kirjassa kysyttiin jä-

senvaltioiden suhtautumista aviovarallisuussuhteiden lisäksi myös rekisteröityihin parisuhteisiin ja avoliittoihin. Komissio päätyi saamansa palautteen perusteella jättämään avoliitot asetusehdotusten ulkopuolelle ja antamaan erillisen ehdotuksen rekisteröityjä parisuhteita koskevasta varallisuus oikeudellisista vaikutuksista aviovarallisuussuhteiden lisäksi.

2 Asetusehdotusten pääasiallinen sisältö

Seuraavassa esitellään asetusehdotukset rinnakkain siten, että molempien asetusehdotusten samaa asiakohtaa koskevat ehdotukset käsitellään saman otsikon alla. Aviovarallisuusasetuksesta käytetään lyhennettä AVA ja rekisteröityjen parisuhteiden varallisuus oikeudellisia vaikutuksia koskevasta asetusehdotuksesta käytetään lyhennettä RPVA. Ellei asetusehdotusta ole yksilöity, säännös ja sen numerointi ovat samat molemmissa asetusehdotuksissa.

2.1 Ehdotusten tarkoitus ja soveltamisala

Asetuksilla pyritään edesauttamaan Euroopan oikeusalueen toteutumista sekä aviovarallisuussuhteiden että rekisteröityjä parisuhteita koskevien varallisuus oikeudellisten vaikutusten osalta ja poistamaan kansainvälisten virallistettujen parisuhteiden omistusoikeuksiin liittyvä epävarmuus, joka haittaa EU:n kansalaisten mahdollisuutta käyttää oikeuksiaan oman jäsenvaltionsa ulkopuolella. Ehdotuksilla pyritään luomaan kattavat säännöt, joita sovelletaan osapuolten varallisuussuh-

teita koskeviin asioihin. Ehdotukseen sisältyviä sääntöjä sovelletaan pelkästään valtioiden rajat ylittävissä tilanteissa, eikä niillä pyritä vaikuttamaan kansallisen perheoikeuden säännöksiin.

Aviovarallisuussuhteilla tarkoitetaan kaikkia niitä sääntöjä, jotka koskevat omistussuhteita puolisoiden välillä sekä suhteessa kolmansiin (AVA 2 artikla a kohta). Rekisteröityjen parisuhteiden varallisuusoikeudellisilla vaikutuksilla tarkoitetaan kaikkia niitä sääntöjä, jotka koskevat omistussuhteita osapuolten välillä sekä suhteessa kolmansiin ja jotka ovat suoraan seurausta parisuhteen rekisteröinnissä syntyvästä yhteydestä (RPVA 2 artikla a kohta). Molempien asetusehdotusten soveltamisalan ulkopuolelle on suljettu vero-, tulli- ja hallintoasiat sekä osapuolten oikeustoimikelpoisuutta, elatusvelvoitteita, osapuolten välisiä lahjoja, jälkeen elävän osapuolen perintöoikeutta, osapuolten keskinäisiä yhtiöitä sekä esineoikeuksia koskevat asiat (1 artikla 1 ja 3 kohdat).

Avioliittoa ei ehdotuksissa ole määritelty, mutta rekisteröidyllä parisuhteella tarkoitetaan laissa säädettyä kahden henkilön yhteiselämää, jonka viranomaisen rekisteröi (RPVA 2 artikla b kohta). Molemmat asetusehdotukset ovat komission ilmoituksen mukaan sukupuolineutraaleja. Avioliitto ja rekisteröidyn parisuhteen tarkempi käsite määritellään asetusehdotusten johdanto-osan mukaan kansallisissa laeissa.

2.2 Kansainvälinen toimivalta

Tuomioistuimen toimivaltaa koskevat säännöt yhtenäistettäisiin, eikä kansallisessa laissa olevia toimivaltaperusteita enää voitaisi käyttää.

Käsite ”tuomioistuin” on molemmissa asetusehdotuksissa tarkoitettu ymmärrettäväksi laajasti. Tuomioistuimella tarkoitetaan jäsenvaltioiden toimivaltaisia lainkäyttöelimiä, jotka käyttävät tuomiovaltaa osapuolten varallisuussuhteita koskevissa asioissa, sekä muita viranomaisia tai henkilöitä, jotka jäsenvaltioiden lainkäyttöelimet ovat valtuuttaneet tai nimenneet hoitamaan tässä asetuksessa tarkoitettuja tuomiovaltaan liittyviä tehtäviä (2 artikla g kohta).

Aviovarallisuussuhteita koskevalla asioilla on läheinen liittymä sekä perintöasioihin että avio- tai asumuseroa tai avioliiton päättämiseksi julistamista koskeviin asioihin. Asetuksella (EY) N:o 2201/2003 (ns. Bryssel II a –asetus) säännellään tuomioistuimen toimivallasta avio- tai asumuseroa ja avioliiton päättämiseksi julistamista koskevassa asiassa ja parhaillaan neuvotellaan perintöasetuksesta, joka sisältäisi myös tuomioistuimen toimivaltaa koskevat säännökset. Aviovarallisuussuhteita koskevassa asetusehdotuksessa ehdotetaan, että avioerohakemusta asetuksen (EY) N:o 2201/2003:n mukaisesti käsittelevällä tuomioistuimella olisi toimivalta käsitellä myös aviovarallisuutta koskeva asia, jos puolisot sopivat asiasta (AVA 4 artikla). Mainittua asetusta ei sovelleta rekisteröityjen parisuhteiden purkamista koskeviin asioihin, mutta rekisteröityjä parisuhteita koskevaan asetusehdotukseen on otettu muutoin tätä vastaava säännös (RPVA 4 artikla).

Perintöasiaa käsittelevällä tuomioistuimella olisi toimivalta käsitellä myös aviovarallisuutta koskeva asia (AVA 3 artikla). Myös rekisteröityjen parisuhteiden varallisuussuhteita koskevalla asetuksella on liittymä valmisteilla olevaan perintöasetukseen, mutta perintöasiaa käsittelevä tuomioistuin voi ehdotuksen mukaan luopua toimivallasta, jos sen lainsäädännössä ei tunneta rekisteröidyn parisuhteen käsitettä (RPVA 3 artikla).

Ellei aviovarallisuusasialla ole liittymää perintöasiaan tai avioeroa koskevaan menettelyyn tai jos puolisot eivät pääse sopimukseen siitä, että heidän aviovarallisuuteensa liittyvä asia käsitellään avio- tai asumuseroa koskevan asian kanssa samassa tuomioistuimessa, sovelletaan aviovarallisuusasetusehdotuksen 5 artiklan mukaisia toimivaltasääntöjä. Artiklan mukaan toimivaltaisista ovat sen jäsenvaltion tuomioistuimet, a) jossa puolisoilla on yhteinen asuinpaikka, tai b) jossa puolisoilla oli viimeinen yhteinen asuinpaikka, jos jompikumpi asuu siellä edelleen, tai c) jossa vastaajalla on asuinpaikka, tai d) jonka kansalaisia molemmat puolisot ovat. Kolme ensimmäistä toimivaltakriteeriä ovat samat myös rekisteröityjen parisuhteiden varallisuussuhteita koskevassa asetusehdotuksessa, mutta d –kohta on korvattu sen jäsenvaltion tuomioistuimella, jossa parisuh-

de on rekisteröity. Myös a—c -kohdissa tarkoitettut tuomioistuimet voivat luopua toimivallasta, jos niiden lainsäädännössä ei tunneta rekisteröidyn parisuhteen käsitettä (RPVA 5 artikla).

Aviovarallisuusasetusehdotuksen mukaan osapuolet voivat myös sopia, että aviovarallisuussuhteita koskevissa kysymyksissä toimivaltaisia ovat sen jäsenvaltion tuomioistuimet, jonka lain puoliset ovat erikseen valinneet sovellettavaksi aviovarallisuussuhteisiinsa (AVA 5 artikla 2 kohta). Vastaavaa säännöstä ei ole rekisteröityjä parisuhteita koskevassa asetusehdotuksessa, koska rekisteröidyn parisuhteen osapuolilla ei ole ehdotuksen mukaan mahdollisuutta valita varallisuussuhteisiinsa sovellettavaa lakia.

2.3 Sovellettava laki

Lähtökohtana on, että sekä aviovarallisuussuhteisiin että rekisteröityjen parisuhteen varallisuussuhteisiin sovellettavaa lakia sovelletaan osapuolten kaikkeen omaisuuteen (15 artikla). Asetusehdotuksen mukaan määräytyvää lainsäädäntöä sovelletaan, vaikka kyseessä ei olisi jäsenvaltion lainsäädäntö (AVA 21 artikla ja RPVA 16 artikla).

Aviopuolisot voivat valita aviovarallisuussuhteisiinsa sovellettavan lain, kunhan se on sen valtion laki, jossa puolisoilla (tai tulevilla puolisoilla) on yhteinen asuinpaikka tai jossa toisella puolisoista on asuinpaikka valinnan hetkellä tai se on sen valtion laki, jonka kansalainen toinen puolisoista on valinnan hetkellä (AVA 16 artikla). Aviopuolisot voivat myös milloin tahansa avioliiton aikana vaihtaa aviovarallisuussuhteisiinsa sovellettavaa lakia. Vastaavaa valinnan mahdollisuutta ei ehdoteta annettavaksi rekisteröidyn parisuhteen osapuolille.

Jos aviopuolisot eivät ole tehneet lainvalintaa, aviovarallisuussuhteisiin sovelletaan: a) sen valtion lakia, jossa puolisoilla on ensimmäinen yhteinen asuinpaikka avioitumisen jälkeen, tai b) sen valtion lakia, jonka kansalaisia puoliset ovat avioitumishetkellä, tai c) sen valtion lakia, johon puolisoilla on läheisimmät yhteydet ottaen huomioon kaikki olosuhteet ja erityisesti avioliiton solmimispaikka (AVA 17 artikla). Rekisteröityjen pa-

risuhteen varallisuussuhteisiin sovelletaan aina sen valtion lainsäädäntöä, jossa parisuhde on rekisteröity (RPVA 15 artikla).

Molempiin ehdotuksiin sisältyy *ordre public* -säännös. Aviovarallisuusasetuksen mukaan määräytyvän lain säännöstä voidaan olla soveltamatta ainoastaan, jos sen soveltaminen on selvästi vastoin oikeuspaikan oikeusjärjestyksen perusteita (AVA 23 artikla). Rekisteröityjen parisuhteen varallisuussuhteita koskevassa asetusehdotuksessa tarkennetaan lisäksi, että lain soveltamista ei voida kuitenkaan pitää oikeuspaikan oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisena pelkästään sillä perusteella, että oikeuspaikan lainsäädännössä ei tunneta rekisteröidyn parisuhteen käsitettä (RPVA 18 artikla).

Molempiin ehdotuksiin sisältyy lisäksi kansainvälisesti pakottavia säännöksiä koskeva säännös (AVA 22 artikla, RPVA 17 artikla). Tämän säännöksen mukaan asetuksella ei voida rajoittaa sellaisten pakottavien säännösten soveltamista, joiden noudattamista jäsenvaltio pitää niin olennaisen tärkeänä yleisten etujensa, kuten poliittisen, sosiaalisen tai taloudellisen järjestelmän turvaamiseksi, että niitä on sovellettava kaikissa niiden soveltamisalaan kuuluvissa tilanteissa riippumatta siitä, mitä lakia aviovarallisuussuhteisiin tai rekisteröidyn parisuhteen varallisuus oikeudellisiin vaikutuksiin muutoin asetuksen nojalla sovellettaisiin. Ehdotuksen artiklakohtaisissa perusteluissa on tarkennettu, että tässä artiklassa on otettu huomioon erityisesti puolisoitten yhteisenä kotina käytetyn asunnon suoja.

Niin sanottua viittausperiaatetta (*renvoi*) ei sovelleta kummankaan asetusehdotuksen mukaan.

2.4 Päätösten, virallisten asiakirjojen ja tuomioistuimissa tehtyjen sovintojen tunnustaminen ja täytäntöönpano

Päätösten, virallisten asiakirjojen ja tuomioistuimissa tehtyjen sovintojen tunnustamista ja täytäntöönpanoa koskevat säännökset vastaavat suurelta osin toisiaan molemmissa asetusehdotuksissa.

Jäsenvaltiossa asetusten mukaisesti tehty päätös on tunnustettava muissa jäsenvaltiois-

sa ilman eri menettelyä. Jokainen, jonka etua päätöksen tunnustaminen koskee, voi asetuksen (EY) N:o 44/2001 (nk. Bryssel I –asetus) mukaisessa menettelyssä vaatia vahvistettavaksi, että päätös on tunnustettava. Suomessa vahvistamista haettaisiin siten käräjäoikeudessa.

Päätöksen tunnustamisesta voidaan kieltäytyä tietyissä tapauksissa. Kieltäytymisperusteita ovat yhteneväiset molemmissa asetusehdotuksissa: a) oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisuus (*ordre public*), b) haastehakemuksen tai vastaavan asiakirjan tiedoksiannossa tapahtuneet puutteet, kun päätös koskee poisjäänyttä vastaajaa, c) päätöksen ristiriita kohdevaltiossa annetun aikaisemman päätöksen kanssa sekä d) päätöksen ristiriita toisessa jäsenvaltiossa tai kolmannessa valtiossa aikaisemmin tehdyn sellaisen päätöksen kanssa, joka tunnustetaan kohdevaltiossa (AVA 27 artikla, RPVA 22 artikla). Rekisteröityjen parisuhteiden varallisuussuhteita koskevassa asetusehdotuksessa ehdotetaan lisäksi säännöstä, jonka mukaan rekisteröidyn parisuhteen varallisuusoikeudellisia näkökohtia koskevan päätöksen tai sen osan tunnustamisesta tai täytäntöönpanosta ei voida kieltäytyä sillä perusteella, että sen jäsenvaltion lainsäädännössä, jossa tunnustamista tai täytäntöönpanoa pyydetään, ei tunneta rekisteröidyn parisuhteen käsitettä tai ei säädetä vastaavista varallisuusoikeudellisista vaikutuksista (RPVA 24 artikla).

Viralliset asiakirjat ja sovinnot olisi tunnustettava, jollei niiden pätevyyttä ole riitautettu sovellettavan lainsäädännön mukaisesti ja ellei tunnustaminen ole selvästi vastoin sen jäsenvaltion oikeusjärjestyksen perusteita (*ordre public*), missä tunnustamista pyydetään (AVA 32 artikla, RPVA 28 artikla).

Jäsenvaltiossa tehty ja siellä täytäntöönpanokelpoinen päätös sekä tuomioistuimessa tehty sovinto olisi pantava täytäntöön muissa jäsenvaltioissa Bryssel I –asetuksen mukaisesti (AVA 31 artikla, RPVA 27 artikla). Virallinen asiakirja tai tuomioistuimessa tehty sovinto, joka on alkuperävaltiossaan täytäntöönpanokelpoinen, olisi pyynnöstä julistettava täytäntöönpanokelpoiseksi toisessa jäsenvaltiossa Bryssel I –asetuksen mukaisessa menettelyssä (AVA 34 artikla, RPVA 30 artikla).

2.5 Oikeusvaikutukset suhteessa kolmansiin

Asetusehdotuksiin on otettu oma luku varallisuussuhteiden vaikutuksesta suhteessa kolmansiin. Ehdotusten mukaan vaikutukset osapuolen ja kolmannen väliseen oikeussuhteeseen kuuluvat sen lain piiriin, jota asetuksen nojalla sovelletaan kyseisen parisuhteen varallisuusoikeudellisiin suhteisiin. Jäsenvaltion laissa voidaan kuitenkin säätää, että osapuoli ei voi vedota varallisuussuhteisiin sovellettavaan lakiin kolmatta vastaan, jos joko parisuhteen osapuolella tai kolmannella on asuinpaikka kyseisen jäsenvaltion alueella ja jäsenvaltion laissa säädettyjä julkaisemista tai rekisteröintiä koskevia vaatimuksia ei ole täytetty, paitsi jos kolmas on ollut sovellettavasta laista tietoinen (AVA 35 artikla, RPVA 31 artikla).

2.6 Asetusten suhde voimassa oleviin kansainvälisiin sopimuksiin

Asetukset eivät vaikuta sellaisten kahden- tai monenvälisten valtiosopimusten soveltamiseen, jotka koskevat asetusten soveltamisalaan kuuluvia kysymyksiä ja joiden osapuolena yksi tai useampi sopimusvaltio on asetusta annettaessa. Jäsenvaltioiden välisissä suhteissa asetuksilla on kuitenkin etusija.

2.7 Siirtymäsäännökset

Asetuksia sovellettaisiin niiden soveltamispäivän jälkeen vireille pantuihin oikeudenkäynteihin, laadittuihin virallisiin asiakirjoihin, tuomioistuimessa tehtyihin sovintoihin ja tehtyihin päätöksiin. Jos oikeudenkäynti on käynnistetty ennen asetuksen soveltamisen alkamispäivää, soveltamispäivän jälkeen tehty päätökset tunnustetaan ja pannaan täytäntöön asetuksen mukaisesti, kunhan asiassa sovellettavat toimivaltasäännöt vastaavat asetuksessa tarkoitettuja sääntöjä (AVA 39 artikla, RPVA 35 artikla). Aviovarallisuusasetuksen sovellettavaa lakia koskevia säännöksiä sovelletaan vain sellaisiin henkilöihin, jotka ovat avioituneet tai valinneet aviovarallisuussuhteisiinsa sovellettavan lain asetuksen soveltamisen alkamispäivän jälkeen (AVA 39 artikla 3 kohta).

3 Vaikutukset Suomen lainsäädäntöön

Aviopuolisoiden varallisuussuhteita koskevat kansainvälisen yksityisoikeuden säännökset sisältyvät avioliittolain (AL, 234/1929) V osan 4 lukuun, joka lisättiin avioliittolakiin 13.12.2001 annetulla lailla (1226/2001). Luvussa on eroteltu avioliiton henkilökohtaiset oikeusvaikutukset ja varallisuussuhteita koskevat oikeusvaikutukset. Aviovarallisuusasetus korvaisi avioliiton varallisuussuhteita koskevat säännökset eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta.

Rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain (950/2001) 8 §:n mukaan parisuhteen rekisteröinnillä ja rekisteröidyn parisuhteen purkautumisella on samat oikeusvaikutukset kuin avioliiton purkautumisella, jollei toisin säädetä. Koska laissa rekisteröidystä parisuhteesta ei ole parisuhteen osapuolien varallisuussuhteita koskevia kansainvälisyksityisoikeudellisia sääntöjä, sovelletaan rekisteröityihin parisuhteisiin avioliittolain V osan 4 luvun säännöksiä. Niiltä osin kuin asetusehdotusten säännökset poikkeavat toisistaan avioliittojen ja rekisteröityjen parisuhteiden välillä, tulisi myös Suomessa sovellettavaksi erilaiset säännöt aviovarallisuussuhteiden ja rekisteröityjen parisuhteiden varallisuussuhteita koskevien kansainvälisyksityisoikeudellisten säännösten osalta. Seuraavassa selvitetään asiakohtaisesti asetusehdotuksista aiheutuvia muutoksia.

3.1 Kansainvälinen toimivalta

Aviopuolisoiden yhteinen tai jommankumman puolison asuinpaikka ovat keskeisiä toimivallan perusteita sekä Suomen lain että aviovarallisuusasetusehdotuksen mukaan. Suomen lainsäädäntö ei luo samanlaista läheistä yhteyttä avioliiton purkautumisen (ero tai kuolema) käsittelyn toimivaltaperusteen ja siihen liittyvien varallisuus oikeudellisten oikeusvaikutusten käsittelyn toimivaltaperusteen välillä kuin asetusehdotuksessa, mutta myös Suomessa toimivaltaperusteet avioeron, perintöasian ja aviovarallisuusasian osalta ovat osin päällekkäiset, ja menettelyiden yhdistäminen on mahdollista, prosessiekonomisista syistä jopa toivottavaa.

Aviovarallisuusehdotuksen mukaan osapuolet voivat sopia, että aviovarallisuussuhteita koskevissa kysymyksissä toimivaltaisia ovat sen jäsenvaltion tuomioistuimet, jonka laki on valittu sovellettavaksi aviovarallisuussuhteisiin. Osapuolten tahdonautonomialla on vastineensa myös Suomessa. Suomen tuomioistuin voi tutkia aviopuolisoiden varallisuussuhteita koskevan asian, jos vastaaja hyväksyy sen, että asia tutkitaan Suomessa, taikka ryhtyy vastaamaan asiassa tekemättä väitettä toimivallan puuttumisesta (AL 127 §).

Merkittävin ero suomalaisten toimivaltaperusteiden ja asetusehdotusten välillä on parisuhteen rekisteröintivaltion toimivalta käsitellä rekisteröityjä parisuhteita koskevia varallisuussuhteita pelkästään sillä perusteella, että parisuhde rekisteröitiin tuossa jäsenvaltiossa (RPVA 5 artikla). Tällaista toimivaltaperustetta ei Suomen laki tällä hetkellä tunne. Toinen ero koskee aviopuolisoiden tai parisuhteen osapuolien yhteistä kansalaisuutta toimivaltaperusteena, jota Suomen laki ei myöskään tällä hetkellä tunnusta (AVA 5 artikla, RPVA 6 artikla). Kolmas ero koskee omaisuuden sijaintipaikkaan perustuvaa toimivaltaperustetta, joka Suomessa on yksi toimivaltaperusteista (AL 127 §), mutta joka on mainittu molemmissa asetusehdotuksissa vain toissijaisena toimivaltaperusteena silloin, kun mikään varsinaisista toimivaltaperusteista ei sovellu (6 artikla). Toisaalta omaisuuden sijaintipaikan merkityksestä liittymänä ollaan jo luopumassa perintöasetuksessa, joten tätä eroa ei voida pitää kovin merkittävänä.

3.2 Sovellettava laki

Aviovarallisuussuhteisiin sovellettavan lain osalta asetusehdotus vastaa lähtökohdiltaan Suomen lainsäädäntöä. Sekä aviovarallisuusasetusehdotuksen että Suomen lainsäädännön mukaan aviopuolisot voivat sopimuksella määrätä aviovarallisuussuhteisiinsa sovellettavan lain. Myös aviopuolisoiden valinnanvapautta rajoittavat edellytykset on määritetty aviovarallisuusasetuksessa ja Suomen lainsäädännössä samalla tavoin (AVA 16 artikla ja AL 130 §).

Myös sovellettava laki sopimuksen puuttuessa määräytyy aviovarallisuusasetusehdotuksen ja Suomen lainsäädännön mukaan lähtökohtaisesti samalla tavalla. Aviovarallisuusasetuksen 17 artiklan ja avioliittolain 129 §:n mukaan aviopuolisoiden aviovarallisuussuhteisiin sovelletaan ensi sijassa sen valtion lakia, jossa puolisoilla on ensimmäinen yhteinen asuinpaikka avioitumisen jälkeen.

Jos puolisoiden asuinpaikka on myöhemmin siirtynyt toiseen valtioon, vaihtuu puolisoiden varallisuussuhteisiin sovellettava laki Suomen lainsäädännön mukaan puolisoiden uuden asuinpaikan laiksi sen jälkeen, kun puoliset ovat asuneet siellä vähintään viisi vuotta (tai välittömästi, jos puoliset ovat aiemmin asuneet kyseisessä valtiossa tai jos molemmat puoliset ovat sen valtion kansalaisia). Tällaista sovellettavan lain vaihtumista aviopuolisoiden muuton johdosta aviovarallisuusasetusehdotus ei kuitenkaan tunne. Sen sijaan 17 artiklassa on ehdotettu vaihtoehtoina puolisoiden ensimmäisen yhteisen asuinpaikan lainsäädännön soveltamiselle joko sen valtion lain soveltamista, jonka kansalaisia puoliset ovat avioitumishetkellä, tai sen valtion lakia, johon puolisoilla yhdessä on läheisimmät yhteydet ottaen huomioon kaikki olosuhteet ja erityisesti avioliiton solmimispaikka (AVA 17 artikla). Ilmeisesti sen valtion lakia, johon puolisoilla on läheisin yhteys, sovelletaan kuitenkin puolisoiden aviovarallisuussuhteisiin vain, jos muita vaihtoehtoja ei ole (esim. kun puoliset eivät koskaan ole asuneet yhdessä eivätkä he ole saman valtion kansalaisia).

Merkittävin ero asetusehdotusten ja Suomen lainsäädännön välillä on kuitenkin se, että rekisteröityjen parisuhteiden varallisuussuhteisiin sovellettaisiin tätä koskevan asetusehdotuksen mukaan aina sen valtion lainsäädäntöä, jossa parisuhde on rekisteröity, eikä rekisteröidyillä pareilla ole mahdollisuutta valita toisin (RPVA 15 artikla). Suomen lainsäädännössä rekisteröityjen parien varallisuussuhteisiin sovelletaan täysin samoja sääntöjä kuin yllä on kuvattu avioparien osalta.

3.3 Tunnustaminen ja täytäntöönpano

Ehdotetut säännökset muuttavat nykytilannetta niin, että Suomessa tehdyt päätökset avioparien ja rekisteröityjen parien varallisuussuhteissa tunnustetaan ja pannaan täytäntöön muissa jäsenvaltioissa. Vastaavasti Suomessa tunnustetaan ja pannaan täytäntöön muissa jäsenvaltioissa asetuksen mukaisesti tehdyt päätökset. Asetusehdotuksella laajennetaan vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisalaa. Tämä tulee merkittävästi helpottamaan kansainvälisten parien varallisuussuhteita koskevien asioiden hoitamista tilanteissa, joissa parilla on omaisuutta yhtä useammassa jäsenvaltiossa.

Valtaosa avio- ja rekisteröityjen parien varallisuutta koskevista asioista ratkaistaan Suomessa pariskunnan tekemällä ja kahden esteettömän henkilön oikeaksi todistamalla sopimuksella. Tällainen sopimus ei ole asetusehdotuksessa tarkoitettu virallinen asiakirja, joten sitä ei asetuksen nojalla tunnusteta. Asetusehdotuksessa ei myöskään ole säännöksiä, jotka turvaisivat sen, että sopimusositus katsotaan osoitukseksi saannosta, jonka perusteella omistaja tai muu oikeudenhaltija saa oikeutensa kirjatuksi kiinteistö- tai muihin rekistereihin.

Riitaiset ositukset ratkaistaan Suomessa siten, että pesänjakaja määrätään toimittamaan jako. Pesänjakajaa voidaan pitää toimielimellä, joka tuomioistuimen antamalla valtuutuksella suorittaa lainkäyttötehtävää. Pesänjakajan päätöksestä voidaan valittaa tuomioistuimeen moittimalla tämän suorittamaa jakoa määräajassa. Jos jakoa ei määräajassa moitita, se tulee lainvoimaiseksi. Asetusehdotusten 2 artiklan g kohdassa on omaksuttu laaja tuomioistuimen käsite. Tuomioistuimiin rinnastetaan sen mukaan myös viranomaiset tai henkilöt, jotka jäsenvaltioiden lainkäyttöelimet ovat valtuuttaneet tai nimenneet hoitamaan tässä asetuksessa tarkoitettuja tuomiovaltaan liittyviä tehtäviä. Näin ollen suomalaisten pesänjakajien tekemät ratkaisut tunnustettaisiin myös muissa jäsenvaltioissa. Tämä on Suomen kannalta merkittävä asia.

3.4 Oikeusvaikutukset suhteessa kolmansiin

Asetusehdotuksissa ehdotetut säännökset oikeusvaikutuksista suhteessa kolmansiin ovat lähtökohtaisesti hyvin samankaltaiset kuin Suomen lainsäädännössä. Sanottu koskee säännöksiä avioehtosopimuksessa tai muussa sopimuksessa valitun sovellettavan lain pätemättömyydestä kolmatta kohtaan, ellei sopimusta ole julkaistu tai rekisteröity asianmukaisesti ja sovellettavan lain pätemättömyyttä kiinteän omaisuuden sijaintivaltiossa kolmatta kohtaan, ellei rajoitusta ollut julkaistu tai rekisteröity asianmukaisesti (AVA 35 artikla, RPVA 31 artikla ja AL 135 §).

3.5 Kansainvälisesti pakottavat säännökset

Asetusehdotusten kansainvälisesti pakottavia säännöksiä koskevat säännökset (AVA 22 artikla, RPVA 17 artikla) ottavat artikla-kohtaisten perusteluiden valossa hyvin huomioon myös Suomen lainsäädännössä edellytetyn puolisojen yhteisenä asuntona käytetyn asunnon suojan. Avioliittolain 133 ja 134 §:n 2 momentissa on säädetty, että jos puolisojen asunto-omaisuus sijaitsee Suomessa, puolisojen asunto-omaisuuden vallinnanrajoituksia koskevia säännöksiä ja säännöstä eloonjääneen puolison oikeudesta pitää hallinnassaan puolisojen yhteisenä kotina käytetty tai muu jäämistöön kuuluva asunto sovelletaan silloinkin, vaikka muutoin sovellettaisiin vieraan valtion lakia. Sen sijaan on epäselvää, katsotaanko myös osituksen sovittelua koskeva säännös (AL 134 §:n 1 momentti) asetusehdotusten mukaan sellaiseksi kansainvälisesti pakottavaksi säännökseksi, jota voidaan soveltaa Suomessa riippumatta muutoin sovellettavasta laista.

3.6 Siirtymäsäännökset

Suomen nykyisen lainsäädännön mukaan rekisteröidyssä parisuhteessa elävillä henkilöillä on huomattavasti laajemmat mahdollisuudet määrätä heidän varallisuussuhteisiinsa sovellettavasta laista kuin ne ovat heitä koskevan asetusehdotuksen mukaan. Jos neuvot-

telut eivät tuo tähän muutosta, on siirtymäsäännöksellä turvattava, että ennen asetuksen voimaantuloa tehty lainvalinta, joka oli jäsenvaltion lainsäädännön mukana pätevä, säilyttää tuossa jäsenvaltiossa pätevyytensä voimaantulon estämättä.

4 Vaikutukset Suomea sitoviin valtiotopimukseen

Suomi on osapuolena Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välisessä, avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevassa sopimuksessa (*pohjoismainen avioliittokonventio*, SopS 20/1931). Sopimusta sovelletaan aviopuolisoiden välisiin aviovarallisuussuhteisiin mutta ei rekisteröityjen parisuhteiden varallisuusosuudellisiin vaikutuksiin (950/2001, 15 §). Suomi ei ole allekirjoittanut tai ratifioinut Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin yleissopimusta aviovarallisuussuhteisiin sovellettavasta laista vuodelta 1978.

Asetusehdotusten mukaan asetus ei vaikuta sellaisten, asetuksen soveltamisalaan kuuluvien kysymyksiä koskevien kahden- tai monenvälisten yleissopimusten soveltamiseen, joiden sopimuspuolena jäsenvaltio on asetusta annettaessa. Tämä ei kuitenkaan rajoita perussopimuksen 351 artiklan mukaisia jäsenvaltion velvoitteita. Sanotun artiklan mukaan siltä osin kuin sopimus ei ole sopusoinnussa EU-lainsäädännön kanssa, jäsenvaltioiden tulee käyttää kaikkia aiheellisia keinoja todettujen ristiriitojen poistamiseksi. Jäsenvaltioiden välisissä suhteissa asetus saa etusijan tällaisiin sopimuksiin nähden. Pohjoismaisen avioliittokonvention soveltamista ei voida enää jatkaa Suomen ja Ruotsin välisissä suhteissa, kun asetuksen soveltaminen alkaa.

5 Ehdotuksen oikeusperusta ja suhde toissijaisuusperiaatteeseen

Molempien asetusten oikeusperusta on Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 81 artiklan 3 kohta, jossa neuvostolle annetaan toimivalta säätää Euroopan parlamenttia kuultuaan perheoikeudellisista toimenpiteistä, joilla on rajatylittäviä vaikutuk-

sia. Sanotun perussopimuksen kohdan mukaan ratkaisu edellyttää neuvoston yksimielisyyttä. Oikeusperusta on valtioneuvoston mielestä asianmukainen. Asetusehdotusten tavoitteita ei voida riittävästi saavuttaa jäsenvaltioiden toimenpitein. Ehdotus on siten toissijaisuusperiaatteen mukainen.

6 Ahvenanmaan toimivalta

Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 27 §:n 7 kohdan mukaan avioliittoa ja perhesuhteita koskevat asiat kuuluvat valtakunnan toimivaltaan. Mainitun lain 10 §:n mukaan Ahvenanmaan maanhankintalaissa (3/1975) säädetään kuitenkin rajoituksista, jotka koskevat oikeutta hankkia maakunnassa sijaitsevaa kiinteää tai siihen rinnastettavaa omaisuutta. Rajoitukset eivät koske niitä, joilla on Ahvenanmaan kotiseutuoikeus.

Ahvenanmaan maanhankintalain 3 §:n mukaan puolison kuoleman jälkeen toimitettavassa osituksessa saa eloonjäänyt puoliso hankkia omaisuutta avio-oikeuden nojalla. Maakuntalailla kuitenkin säädetään, millä edellytyksillä puoliso yhdessä toisen puolison kanssa, jolla on kotiseutuoikeus, sekä puoliso puolisoitten yhteiselämän päättyessä tai avioeron jälkeen voi omistaa tai hallita sanotunlaista omaisuutta.

Suomen liittymisestä Euroopan unioniin tehtyyn sopimukseen kuuluu pöytäkirja n:o 2 Ahvenanmaasta (SopS 103/1994). Sen 1 artiklan mukaan EY:n perustamissopimuksen määräykset eivät estä soveltamasta 1 päivänä tammikuuta 2004 Ahvenanmaalla voimassa olleita säännöksiä rajoituksista, jotka syrjimättömällä tavalla koskevat Ahvenanmaan kotiseutuoikeutta vailla olevien luonnollisten henkilöiden oikeutta hankkia ja omistaa kiinteää omaisuutta Ahvenanmaalla ilman Ahvenanmaan viranomaisten lupaa. Tämä turvaa valtioneuvoston käsityksen mukaan sen, että asetus ei voimaan tullessaan vaikuta Ahvenanmaan maanhankintalain säännöksiin. Asetusehdotuksista on kuitenkin pyydetty Ahvenanmaan maakunnan hallituksen lausunto.

7 Ehdotusten kansallinen käsittely ja käsittely EU:ssa

Ehdotukset on esitelty oikeus- ja sisäasiat-neuvostossa 12.4.2011. Niistä ei kuitenkaan tuolloin käyty keskustelua. Valtioneuvoston kirjelmäluonnos on käsitelty oikeudelliset kysymykset -jaoston kirjallisessa menettelyssä 6.5.—10.5.2011.

Asetusehdotuksia koskevat neuvottelut on aloitettu EU:n oikeus- ja sisäasiainneuvoston alaisessa yksityisoikeusasioiden komiteassa huhtikuussa 2011, jolloin komissio esitteli ehdotukset.

Asetusehdotuksista on pyydetty lausunnot seuraavilta tahoilta: Ahvenanmaan maakunnan hallitus, Helsingin, Kymenlaakson, Pohjanmaan, Vantaan ja Varsinais-Suomen käräjäoikeudet, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus, Suomen ortodoksinen kirkollishallitus, Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, Lapin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, Finanssialan Keskusliitto, Julkiset oikeusavustajat ry, Seksuaalinen tasavertaisuus ry ja Suomen Asianajajaliitto.

8 Valtioneuvoston kanta

Valtioneuvosto kannattaa lähtökohtaisesti kansainvälisten aviovarallisuussuhteiden ja rekisteröityjen parisuhteiden varallisuussuhteiden sääntelemistä. Sääntelyn avulla voidaan helpottaa kansainvälisten parisuhteiden varallisuusasioiden hoitamista ja parantaa näitä koskevien päätösten tunnustettavuutta ja täytäntöönpantavuutta jäsenvaltioissa. Sääntelyn tulee kuitenkin kohdella aviopareja ja rekisteröidyssä parisuhteessa eläviä pareja yhdenvertaisesti.

Oikeusministeriö on pyytänyt ehdotuksesta lausunnot tahoilta, joihin asetus tulee vaikuttamaan. Ennen lausuntojen saapumista valtioneuvosto esittää seuraavat alustavat arviot. Valtioneuvoston kantaa tarkennetaan tarvittaessa vastaanotettujen lausuntojen pohjalta eduskuntakäsittelyn aikana.

Toimivalta

Valtioneuvosto pitää asianmukaisena ehdotuksista ilmenevää pyrkimystä keskittää oikeudellisia menettelyitä yhteen toimivaltaiseen tuomioistuimeen. On prosessiekonomisesti perusteltua, että avioeroa käsittelevä tuomioistuin käsittelee osapuolten niin sopiessa myös aviopuolisoiden aviovarallisuutta koskevat kysymykset ja kuolleen aviopuolison perintöriitaa käsittelevä tuomioistuin käsittelee pääsääntöisesti myös kuolemansa hetkellä avioliitossa olleen perinnönjättäjän ositusta koskevat kysymykset samassa menettelyssä.

Tätä taustaa vasten neuvotteluissa on pyritävä siihen, että samanlaisia toimivaltaperusteita sovelletaan myös rekisteröityihin parisuhteisiin. Jatkoneuvotteluissa tuleekin pyrkiä siihen, että perintöasiaa käsittelevä tuomioistuin ei voi luopua toimivallasta sillä perusteella, että sen omassa lainsäädännössä ei tunneta rekisteröidyn parisuhteen käsitettä. Tuomioistuin joutuu tuolloin todennäköisesti soveltamaan rekisteröidyn parin varallisuussuhteiden selvittämiseksi vieraan valtion lainsäädäntöä. Prosessiekonomisista syistä ja eloonjääneen rekisteröidyn parisuhteen osapuolen edun kannalta on kuitenkin olennaista, että ositusta koskeva asia käsitellään samassa yhteydessä kuin perintöasia, koska esimerkiksi suomalaisessa järjestelmässä osituksen lopputulos määrittää perinnöksi jäävän osuuden suuruuden.

Sovellettava laki

Valtioneuvosto pitää asianmukaisena lähtökohtana aviovarallisuusehdotuksessa ehdotettua kansainvälisten avioparien vapautta valita varallisuussuhteisiin sovellettava laki. Ne kriteerit, joiden mukaan sovellettava laki määräytyy ilman lainvalintaa, kaipaavat vielä täsmennystä. Sen valtion laki, jossa puolisoilla on ensimmäinen yhteinen asuinpaikka avioitumisen jälkeen, on hyvä lähtökohta. Tästä tulee kuitenkin voida myös poiketa, jos tosiasiallinen yhteys tuon valtion lainsäädän-

töön on jo katkennut. Vaikka aviopuolisot voivat omalla käyttäytymisellään vaikuttaa sovellettavan lain valintaan, on todennäköistä, että merkittävä osa kansainvälisistä aviopuolisoista ei tule huomanneeksi käyttää tätä vaihtoehtoa ennen kuin yhdessä sopiminen ei ole enää erimielisyyksien tai toisen aviopuolison kuoleman johdosta mahdollista.

Yhdenvertaisuussyistä tulee valtioneuvoston näkemyksen mukaan pyrkiä siihen, että myös rekisteröidyissä parisuhteissa elävillä on mahdollisuus valita heidän varallisuussuhteisiinsa sovellettava laki samoilla perusteilla kuin avioliitossa elävillä. Koska kaikissa valtioissa ei tunnusteta rekisteröityjä parisuhteita parisuhdemuotona, lienee välttämätöntä rajata rekisteröityjen parien valinnanmahdollisuus sellaisten valtioiden lainsäädäntöön, jotka tunnustavat rekisteröidyt parisuhteet.

Tunnustaminen ja täytäntöönpano

Valtioneuvosto kannattaa lähtökohtaisesti sitä, että parisuhteen varallisuussuhteita koskeva jäsenvaltiossa tehty päätös on tunnustettava muissa jäsenvaltioissa ilman eri menettelyä ja pantava täytäntöön sen jälkeen, kun se on täytäntöönpanon toimittavassa jäsenvaltiossa vahvistettu täytäntöönpanokelpoiseksi. Täytäntöönpanokelpoisuuden tulee kattaa paitsi tuomioistuimen myös tuomioistuimen valtuuttamana toimivan pesänjakajan päätökset.

Oikeusvaikutukset suhteessa kolmansiin ja kansainvälisesti pakottavat säännökset

Valtioneuvosto kannattaa ehdotuksia, jotka koskevat parin varallisuussuhteisiin sovellettavan lain vaikutusten rajaamista suhteessa kolmansiin. Jatkoneuvotteluissa tulee pyrkiä siihen, että muitakin Suomen lain mukaisia sovellettavan lain rajoituksia voidaan asetus-ten nojalla soveltaa esimerkiksi eloon jäävän osapuolen asumisen turvaamiseksi tai koh- tuullisen lopputuloksen aikaansaamiseksi (ns. kansainvälisesti pakottavat säännökset).